

מצל!

פנינו אנוצרות חז"ל
לשולחן השבת

פנינים יקרים
מאוצרות המדרש והראשונים

פרשת חיי שרה
תשפ"ה לפ"ק

גליון

אוצרות חז"ל

פנינים יקרים
מאוצרות המדרש
והראשונים

אבותיו לכך הוצרך להרבות עליו רעים לפייסו [רמב"ן]. וי"מ לפי הפשט ופגעו לי פירוש הקיפו הדרך כאלו אתם פוגעים בו, שלא יבין שבשבילה באתם לדבר לו, ויעלנה בדמים [פירוש הטור הארוך]

ויקח לי את מערת המכפלה (ט) אמר אדם, עד שאני בעולם אבנה לי בית מלון לרצוני חוץ להר המוריה, ויחצב ויבנה לו בית מלון לרצוני. אמר אדם, מה הלוחות שהן עתידין להכתב באצבעי של הקדוש ברוך הוא, ועתידין מימי ה' לברוך מפניהם. וגופי שגבל בשמי ידיו ורוח נשמת פיו נפח באפי, ולאחר מותי יקחו אותי ואת עצמותי ויעשו להם דמות עבודה זרה! אלא אעמיק אני ארוני למטה מן המערה ולפנים מן המערה, לפיכך נקראת מערת המכפלה, שהיא כפולה [פרקי דר"א פ"ב]

רץ אברהם להביא בן בקר וברח לפניו בן הבקר ונכנס למערת המכפלה ונכנס אחריו שם, ומצא שם אדם וחזה שוכבים על המטות וישנים, ונרות דולקים עליהם, וריח טוב עליהם כריח ניהוח. לפיכך חמד את מערת המכפלה לאהוזת קבר. [פרקי דר"א ל"ו] ועוד, משום שהוא התפלל כל יום ויום, והיה יוצא עד אותה השדה שהיתה מעלה ריחות עליונים, וראה האור שיוצא מתוך המערה והתפלל שם, וישם דבר עמו הקדוש ברוך הוא. ומשום כך רצה אותה, שתשוקתו היתה תמיד פאותו המקום. [זוהר הק' מתורגם ללשון"ק וירא קבו]

פרק כד

נה' ברח את אברהם בפל. ר"י אומר שהיתה לו בת ובכל שמה⁵ ר"מ אמר שלא היה לו בת [ב"ב קמא]. וזו לו לברכה כי לא היה יכול להשיאה רק לבני כנען הארורים ואם ישלחנה לארצו גם כן תעבוד שם עבודה זרה כמותם כי האשה

ויבא אברהם לספד לשרה ולבנתה (א) כ"ף קטנה' שלא בכה אלא מעט לפי שזקנה היתה. אי נמי שהיתה כמו גורמת מיתתה שמסרה דין? ועל כן נענשה היא תחלה. והמאבר עצמו לדעת אין מספידין אותו: [בעל הטורים]

ויבא אברהם מבאר שבע, ואם תאמר מי חולכה לשרה לחברון, שמעתי כשבא השטן ואמר לה היכן יצחק אמרה לו הלך עם אביו ללמדו מעשה הקרבן אמר לה הוא הקרבן, לא האמינה לו הלכה אצל אחימן ששי ותלמי אמרה להם אתם ארוכים ורואים מרחוק הביטו וראו אם תראו זקן אחד הולך עם שלושה נערים אמרו לה אנו רואים זקן אחד עוקד בחור אחד והסכין בידו מיד מתה: [שפתי כהן עה"ת]

וא"ת וכי היתה מצטערת במה שבחר ה' בבנה להיות לעולה לכך יש לפרש פרחה רוחה מרוב שמחה. [פי' הריב"א מבעלי התוספות, וראה עוד פי' בהערה³].

ופגעו לי בעפרון בן צחר (ח). לפי שהיה עשיר והיה לו גנאי למכור שדה אבותיו לכך הוצרך להרבות עליו רעים לפייסו [רמב"ן]. וי"מ לפי הפשט ופגעו לי פירוש הקיפו הדרך כאלו אתם פוגעים בו, שלא יבין שבשבילה באתם לדבר לו, ויעלנה בדמים [פירוש הטור]

ויקם אברהם וישתחו ל'עם הארץ (ו) לפי שרצה להשתחוות לכולם לאותם שלפניו ושלאחריו ושמצידי הוצרך לקום. והיה צריך לכולם שמא יאמרו אין אתה רשאה להרבות עלינו מקום טומאה ע"כ פגע בכולם. [ר"י בכור שור]

ופגעו לי בעפרון בן צחר (ח). לפי שהיה עשיר והיה לו גנאי למכור שדה

1 דא"י בת היה לו לא"א ובכל שמה אלא שמתה. ואם תחסר הכ"ף מן ולבכותה נקראת "ולבתה" שבא אברהם להספד לשרה ולבתה וק"ל [תורת משה לחת"ס וכבר הובא דב"ו בס' מנחה בלולה (נדפ' ש' שני"ד) ועוד]

2 וכתב ע"י בשו"ת א"מ (או"ח ח"ד מ): מש"כ בשם מהר"ל דיסקין... לכאורה הוא דבר שאי אפשר שאברהם אבינו יענש בעונש כזה היותר גדול [שמתה ביתו עימה]. ואפילו בעונש קטן כשלא מפורש בקראי לא שייך לומר זה, ובפרט שהם לומדין זה מקרא דוה' ברח את אברהם בכל ואיזה ברכה הוא, וגם איך שייך לומר שמתה ביום שמתה שרה. הא קרא דוה' ברח נאמר אחר שמתה שרה, ולכן ברור שאיזה טעות הוא ואם יש איזה מקום [שמוכח כן] הוא טעות שם, וכדחזינון שלא נמצא בדברי רבותינו המפרשים הראשונים.

3 בגמרא ב"ק דף צג. א' אמר רב חנן המוסר דין על חבירו הוא נענש תחילה שנאמר ותאמר שרי אל אברהם חמסי עליך וכתוב ויבא אברהם לספד לשרה ולבכותה וע"ש עוד.

4 וראיתי בש"ך ע"ה"ת (לו' מרדכי הכהן מצפת מתלמידי גורי האר"י) שכתב "סוד הענין הוא ששרה היא חוה ונתקנה, ולזה נקראת שרי שמהל לה הקב"ה מעשיה כמו "שרי לי מאריה" ובשראתה השמן פחדה שמה בא להסיתה ולא תוכל לעמוד כנגדו ותגרום מיתה לה ולדורות ח"ו מיתת עוה"ב. כי חוה הראשונה גרמה מיתת עוה"ז ומרוב הפחד שגרשם בה כשראתה אותו מתה".

5 שהמערה השניה נעשית למטה מן הראשונה במקצוע שלה לפניו ממנה כזה והוא כמו הכרעה בפלוגתא דרב ושמואל בערוכין [גא א] אם הן בית ועליה או שתי בתים זו לפניו מזו ולומר ששניהן אמת [הגהות הרד"ל]

6 וכי ע"ז הרמב"ן [ענה"פ]: וחלילה להם שיוציאו ברכתו של אברהם שהיא גדולה וכללית לענין זה שיאמר הכתוב כי ברח אתו השם בבת אחת ששמה כך [ע"ש שמפרש ע"פ סודות התורה]. וכי ע"ז בשו"ת כת"ס (יו"ד קטו) עיין רמב"ן הולך לדרכו דרך סתר לו, ואנן לדרכינו ישבנו כך דאלו ואלו דברי א"ה המה דבאמת לא היה זה ברכה רק כדי להוציא מלב בנ"א שלא האמינו כי מאברהם ילדה שרה, כי שניהם זקנים, התעברה אח"כ וילדה בת כדי שיאמינו למפרע כי יצחק מאברהם הוא. ואח"כ מתה הבת, וכל דברי החכמים אמת. וה' בירך את אברהם בכל שהיה לו בן ע"י בת שהיה לו נתברר שיש לו בן, וקראה אותה בכ"ל בנימטריא בן. שעל ידה נתאמת שיש לו בן, ומ"ד שלא היה לו בת, היינו בת של קיימא.

ברשות בעלה [רמב"ן] וא"ת ולמה לא השיאה ליצחק למ"ד (סנהדרין נח):
דבן נח מותר באחותו וי"ל דשמא קטנה היתה ולא רצה עדיין להשיאה ליצחק
אי נמי מהגר היתה לו ולא משרה ולכך לא רצה להשיאה ליצחק. [תוספות
בגמ' שם]

וה' ברה את אברהם בפל (א) ומפני עשרו דאג שמא איזה אדם בלתי הגון
ירבה שוחד לעבדו כדי שיבחר בבתו. ולא ישתדל להשיג אשה הגונה לבנו.
ולכן הוצרך להשביע את עבדו על כל אלה. [סופרנן]

אשר לא תחא אשה לבני (ג) ולמה לא צויה ליצחק עצמו? וי"ל בעבור שיצא
ולא היה אצלו באותו שעה ששלחו ממנו כדמשמע קרא ויצחק בא מבא וכו'.
לפי שענר אשכול וממרא בקשו להתחתן באברהם, ואברהם לא היה הפץ
אך במשפחתו, ולא היה יכול להשיבם בפירוש איני רוצה להתחתן בכם, אלא
אמר בני יצחק אינו אצלי בפעם הזאת, כי הלך לבקר את קרוביו ותמתינו עד
שיבא אם רוצה להתחתן בכם. ומיד שלחו אחר הגר להחזירה. וכשיבא יצחק
אפי' אם ישאלו אותו אם הוא רוצה להתחתן היה לו פתחון פה לאמר כבר
אירסתי קרובי במקום שהייתי. לא והר"מ הדרשן אומר לפי שיצחק היה עולה
תמימה לפיכך לא היה רשאי לצאת הוצה לארץ אחר זוגתו והיה צריך לשלוח
לאליעזר. [מושב זקנים]

ולמקח אשה לבני משפחתי. תימה מה ראה במשפחתו והלא כולם עובדי
ע"ו וי"ל דאמתים היו והיה יודע שאם היה מקרב אותם אצלו שהיו למדים
ממנו יראת שמים [מושב זקנים]

ויקח העבד עשרה גמלים (י) להרכיב עליהן עשרה אנשים לברך ברכת
אירוסין ונישאין [חזקוני]

והנער טבת מראה מאד פתולה ואיש לא ידעה (1) היינו שלא שידכו בה
שידוכים כנהוג להביא מידי יום ביומו שידוכים כי היתה חסידה כ"כ ובהיותם
רשעים לא היו חפצים בה. (2) וי"א איש זה אליעזר, לא ידעה אע"פ שדיבר
עימה לא ידעה לא הרים עיניו להסתכל בה. (3) ועוד בא הכתוב לו' שלא היה
איש שהכיר בחסידותה ולהודיע פחיתות בני המקום שהיו רשעים. שהרי בכל
דור יש צדיקים נעלמים ונדכאים שאין יודע אדם צדקתם אבל בשמים מכירים
בהם. [מעם לועז]

ויבא האיש הפיתה ופתח הגמלים (לב) שפתח מוסרי צוארם כי המנהג
להוליכם קשורים וכו' ולשון ב"ר (ס ח) "התיר זממיהם. ולא היו גמליו של
אברהם אבינו דומים לחמורו של רבי פנחס בן יאיר?" וזו שאלה לסתור פיתוח
הזמם, כי אי אפשר שיהיה החסידות בביתו של רפבי" גדול יותר מביתו של
אברהם אבינו וכאשר חמורו של רפבי" איננו צריך להשתמר מן הדברים
האסורים לבעליו להאכילו, כל שכן גמליו של אברהם אבינו ואין צריך לזממם
כי לא יאונה לצדיק כל און. [רמב"ן]

כשם שהצדיקים הראשונים היו חסידים כך בהמתן היו חסידות. אמרו גמליו
של אברהם אבינו לא נכנסו לבית שיש בו עבודת אלילים שנאמר ואנכי פנית
את הבית: מתרפים. ומה ת"ל ומקום לגמלים: מלמד שלא נכנסו לבית לבן
הארמי עד שפנו כל הע"א מפניהם [אבות דר"נ פ"ח]:

ואם לא הגידו לי ואפנה על ימין או על שמאל (מט) על ימין או על שמאל.

עם התיבות והכולל בנימטריא ישמעאל ועמון ומואב. עם האותיות [בעה"ט]:

ויאמר אחיה ואמה (נה) [לפי] שהם שקבלו המתנות, והאב מחריש. ויתכן
שלבן היה גדול מאביו בחכמה וכבוד כי כן מצאנו ויען לבן ובתואל [אבן עזרא]

ויאמר אליהם אל תאחרו אתי (נו) השפים בפקר וראה המלאך עומד ומקמתין
לו פחויץ, אמר להם אל תאחרו אתי וה' הצליח דרכי, הרי הוא פחויץ מקמתין לי,
ואכלו ושתו ממשנתה רבקה [סעודת אירוסין (עי' ברד"ל)] שנאמר וכו' וקחנן
שהוא עומד ומקרה את הפלה בקפתה, קה עמדו וברכו את רבקה, שנאמר
וברכו וכו' קישש שעות ביום וצא העבד מקרן ובשביל שלא יתחד העבד עם
רבקה פלילה, נקפצה הארץ לפניו, ובשלהש שעות בא לקהרון [פרקי דר"א
טז]

ויקח העבד את רבקה וילך (סא) בשביל שהלכו עימה אמה וקרבותיה ולא
יכלו לעזבה כי נכמרו רחמם עליה בהפרדם ממנה, לכך אמר 'ויקח' שחטפה
מהם, ואמר חזרו בכם. [פירוש הטור]

ויצא יצחק לשוח בשדה (סג) כלומר לשעת אילנות ולראות עניני פועליו
[רשב"ם]

מי האיש הלזה ההלך בשדה לקראתנו (סד) ותימה, דודאי אין סברא לומר
ששאלה על כל באי לקראתם? ובמדרש אמרו שראתה הולך ראשו למטה
ורגליו למעלה, כדרך הבאים מגן עדן כדאיתא התם שעשו לו שם רפואה והבא
מג"ע יבא באופן זה כמו שאמרו ז"ל [בתנחומא אמור עה"פ] ראיתי אלהים
עולים מן הארץ, ורבינו שמואל פ"י שהוא מקרא קצר וכאלו אמרת מי האיש
הלזה ההולך לדרכו ועתה פנה מדרכו לבא לקראתנו וזהו רמו טעם מהפך
תחת "ההולך" שנתהפך מהליכתו להליכה אחרת. ויצחק ב"א בנימט' מג"ן
עד"ן [פענח רז"א].

פרק כה

ולבני הפילגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנת (1) פי' רז"ל שם טומאה
מסר להם, פי' שיוכלו להזכיר את השם בטומאת הגוף ולא יזיק להם. וי"א ח"ו
שלמד צדיק כאברהם שום שם קדוש לרשעים, אלא מסר להם שם להשביע
השדים באדוניהם הממונים עליהם, שיעשו להם כל מה שירצו, וקרי ליה שם
טומאה כמו ששינו הלן בבית הקברות כדי שתשרה עליו רוח טומאה וראיה
לדבר זה שהרי מתנת חסר וי"ו עולה בנימטריא [תת"צ] "למדם להשביע
השדים" [חזקוני] ור"י פירש שמסר להם שם טומאה לקרות לע"ז שלהם
שמות כגון פעור ומרקוליס [מושב זקנים]

ויגוע וימת אברהם בשיבה טובה וקן ושבוע מכל מה שהתאוה לראות ולעשות
בימיו [סופרנן] הוא ספור חסדי השם בצדיקים ומדה טובה בהם שלא יתאוו
במותרות, ולא כמו שנאמר בשאר האנשים אוהב כסף לא ישבע כסף, ואמרו
אין אדם יוצא מן העולם וחצי תאוותיו בידו [רמב"ן]

וקן ושבוע מקב"ה מראה להם לצדיקים עד שהם פעולם תהה מתן שגרון מה
שהוא עתיד לתן להם לעתיד לבוא ונפשו שבעה והם ישיבים. משל לסעודה
שעשה אותה המלאך וזמן את האורחים וקרא להם מה שהם אוכלים ושותין,
ושבעה נפשו וישנו להם [ב"ר סב, ב] וזה שאומר הכתוב ושבע [רמב"ן].

6 ויש לתרץ דעת רש"י שזממם מפני שבעברו בין השדות הוי שכיח היוזקא, אי נמי אין סומכין על הנס, [רא"ם].

7 צ"ל שמדרש זה מחולק עם ב"ר (ס, א) שם כתוב: מי בכך ירא ה', זה אליעזר, אשר הלך חשכים, בשעה שהלך להביא את רבקה, ואין גנה לו, ומי היה מאיר לו תקב"ה היה מאיר לו פזיקים
ובקרקים [מוכח שנסע בלילה]

8 לר' יצחק ב"ר יהודה הלוי מהראשונים נדפס ע"י ר"י כ"ץ חתן המהר"ל מפראג.